

Wanda Woronowicz (2014). *Inspiracje edukacji refleksyjnej*. Toruń: Wydawnictwo Edukacyjne Akapit, ss. 204

Na rynku wydawniczym ostatnich lat pojawiła się znaczna liczba publikacji zachęcających współczesnego nauczyciela do rozbudzania w sobie postawy twórczej, kreatywnej i refleksyjnej. Autorzy tych prac wskazywali na nauczyciela jako kreatora zmian w szkole, gdyż to od niego zależy doskonalenie edukacji w jej podstawowych obszarach, takich jak: nauczanie, uczenie się, etos czy planowanie zmiany.

W roku 2014 na rynku księgarskich nowości ukazała się kolejna ciekawa publikacja. Została wydana przez Wydawnictwo Edukacyjne Akapit, a jest nią rozprawa Wandy Woronowicz zatytułowana *Inspiracje edukacji refleksyjnej*. Książka jest rezultatem wieloletnich zainteresowań Autorki tytułową kategorią. Już kilkanaście lat temu Autorka postulowała, by jednym z oczekiwanych celów edukacji było „wdrażanie dzieci do refleksji umożliwiającej odróżnienie dobra od zła i skłanianie się ku dobru” (Woronowicz 1997, s. 115).

Jak można było wyczytać na stronach Wydawnictwa Edukacyjnego Akapit: „Refleksyjność jest w tej książce analizowana w kontekście aktualnych i niezwykle ważnych problemów pedagogicznych, z którymi przychodzi zmierzyć się osobom mającym do czynienia z wychowaniem dzieci i młodzieży” (www.weakapit.pl, dostęp 15.01.2015 r.).

Doskonałą zachętą do zapoznania się z treścią tej rozprawy są słowa samej Autorki, zawarte w pierwszej części publikacji zatytułowanej „Wprowadzenie. O homunkulusie, równości i wypieraniu”. Autorka następującymi słowami rozpoczyna dyskurs o edukacji refleksyjnej:

Książka ta rozwija, tłumaczy i uzasadnia pożytki edukacji refleksyjnej jako uniwersalnej koncepcji radzenia sobie w chaosie współczesności. Optuje jednocześnie, by kurs takiej edukacji wprowadzony został do szkół wszystkich szczebli, aby opuszczająca je młodzież wyposażona była w naturalne narzędzia chroniące człowieka przed groźnymi wpływami społecznymi, takimi jak manipulacja świadomością, propaganda oraz fałszywa reklama, przemoc symboliczna, uleganie nieprawdziwym autorytetom (Woronowicz, 2014, s. 7).

Pozwalam sobie w tym momencie także na pewną refleksję. Immanuel Kant twierdził, iż człowiek nieświadomie w swoim postępowaniu kieruje się celem natury, który jest nieznanym i jak zauważa Kazimierz Wenta, częściowo koresponduje on z teorią chaosu mającą zarówno metafizyczny, jak i deterministyczny charakter, którego pedagogika w przestrzeni edukacyjnej dość często nie dostrzega (Wenta, 2014, s. 190).

Trzeba pamiętać także o myśli G. Millera, że „edukacja to proces, a nie miejsce” i musi odbywać się wszędzie i zawsze – w szkole, biurze, domu, Internecie, w klasie czy w iPodzie – przy pomocy nauczycieli, poprzez samokształcenie, gry internetowe, a wręcz wszystkich i wszystko, w co danej chwili i miejscu najlepiej

się sprawdza. Dlatego Autorce recenzowanej książki tak bardzo zależy na tym, aby wpajać „uczącemu się pokoleniu myślenia krytycznego, analitycznego rozumowania” (Woronowicz, 2014, s. 7).

We „Wprowadzeniu” znajdujemy też wyjaśnienie, kim jest *homunkulus*, który już nie jest *homo sapiens*, czy *homo ludens*. Jest to „karzeł umysłowy wytworzony z pustej dyni przez głodnych pieniędzy menedżerów rozrywki za pomocą magii ustanawiania idolów” (Woronowicz, 2014, s. 9).

Praca składa się z 12 rozdziałów.

W rozdziale pierwszym „Doniosłość oraz prawda refleksyjnej edukacji” W. Woronowicz prezentuje przede wszystkim główne pryncypia koncepcji, zawarte w czterech następujących tezach:

1. Dydaktyka refleksyjna jest koncepcją w ramach dydaktyki ogólnej.
2. Celem edukacji refleksyjnej jest człowiek refleksyjny.
3. Właściwości człowieka refleksyjnego mają charakter podmiotowy.
4. Pryncypia edukacji refleksyjnej wynikają z jej koncepcji.

Tutaj wśród najważniejszych wymienia następujące:

- człowiek jest wolny;
- człowiek stanowi podmiot edukacji;
- w stosunkach edukującego z edukowanym obowiązuje partnerstwo;
- komunikacja między edukującym a edukowanym dokonuje się na drodze dialogu edukacyjnego;
- edukacji koniecznie i nieodwołanie towarzyszy konsekwentne wdrażanie edukowanych do refleksji (Woronowicz, 2014, s. 21-25).

Następny rozdział nosi tytuł „Wiarygodność pojęcia tożsamości”. Autorka nie pomija w nim tytułowego pojęcia. Odnosząc się do współczesnej rzeczywistości, skupia się między innymi na istocie kłamstwa, którego problematyka jest stara, bowiem filozofia podejmowała ją od momentu zapoczątkowania rozważań z dziedziny antropologii, bo to przecież tylko jedynie ludzka przypadłość. Interesujące są rozważania w tym rozdziale na temat współczesnej młodzieży i tzw. kolczykowania się. Autorka nieco żartobliwie zastanawia się, czy nie trzeba mówić o „tożsamości kolczykowanej”. Woronowicz opowiada się, przywołując między innymi Stevena Pinkera i jego trzy prawa genetyki behawioralnej, za „tożsamością ewolucyjną”, a jej podstawą mogą być zasady edukacji refleksyjnej.

„Intelektualne walory sceptycyzmu oraz ironii” to tytuł kolejnego rozdziału, w którym Autorka podejmuje temat nieufności. Po przeprowadzeniu czytelnika przez analizę tego pojęcia, uświadamia mu, że wątplenie, czyli nieufność leży u podstaw refleksji. Druga kategoria analizowana w tym rozdziale to ironia. To zagadnienie Autorka rozpatruje z wielu stron, między innymi greckich definicji, licznych technik ironicznych (podając przykłady), aż po definicję ironii zawartą w *Słowniku języka polskiego*, na prezentacji terminu w znaczeniu psychologicznym, estetyczno-literackim i filozoficznym kończąc. Nieufność i ironia to dobre narzędzia refleksji.

„Rzeczy elementarne czyli »kumanie Ziomali«”, stały się treścią rozdziału czwartego. Sporo miejsca w tym rozdziale, jak wskazuje jego tytuł, zajmuje slang młodzieżowy. Podając liczne przykłady żargonu młodzieżowego, Autorka apeluje o edukacyjną refleksję nad burzliwym procesem niszczenia języka. Dzięki niej może nie przyjdzie

do głowy pojmowanie świata i komunikowanie się z drugim człowiekiem za pomocą pozbawionych treści wyrażeń typu szacun, nara lub spoko.

Natomiast w kolejnym rozdziale, zatytułowanym „Dziedzictwo refleksji, wielokulturowość” Czytelnik pozna rozległą refleksję na temat szeroko rozumianej kultury i argumentów na rzecz wprowadzania w życie społeczne koncepcji edukacji refleksyjnej.

Rozdział szósty „Funkcja ambicji i autorytetu w działaniu refleksyjnym” poświęcony jest wartościom i ma dwie części. Pierwsza dotyczy ambicji, jako pojęcia dwuznacznego w powszechnie znanych konotacjach (skojarzenia dodatnie i ujemne), a druga autorytetu. Aktualnie istnieje głód autorytetu, ale zdaniem W. Woronowicz to głównie głód idola wśród mas, a zwłaszcza młodzieży. Dlatego, jeśli częściej w prasie czytamy np. o Dodzie, a prawie w ogóle nie o Rafałe Blechaczcu, laureacie XV Konkursu Chopinowskiego, to czy warto stawiać na autorytety, czy nie lepiej w edukacji promować kształtowanie jednostek umiejących samodzielnie myśleć?

„Przemoc symboliczna samotnych” to tytuł rozdziału siódmego. W tym rozdziale Autorka, uświadamia czytelnikowi, że koncepcja edukacji refleksyjnej została już potwierdzona przez badania. Prezentuje też krótko poglądy innych teoretyków, krytyków systemów szkolnych, które uwzględniła w swojej koncepcji. Wymienić należy poglądy Jürgena Habermasa, Ivana Illicha i Pierre’a Bourdieu. W dalszej części tego rozdziału otrzymujemy relację z przeprowadzonych przez autorkę badań absolwentów liceum ogólnokształcącego, których poproszono między innymi o opinie na temat autorytetu nauczycieli oraz o to, kto i co wywiera rzeczywisty wpływ na świadomość uczniów. Interesujące są wyniki tych badań. Kolejnym aspektem, którym zajęła się w tym rozdziale Autorka jest samotność, w tym samotność nauczycieli.

Tytułowe „Wartości, pragnienia młodzieży” stały się treścią rozdziału ósmego. Rozdział ten jest przeglądem stanowisk i badań natury aksjologicznej oraz badań Autorki przeprowadzonych wśród gimnazjalistów dotyczących aspiracji.

Rozdział kolejny to „Inteligencja społeczna a cywilizacyjny postęp”. W tej części pracy W. Woronowicz odnosi się w swoich rozważaniach do koncepcji Daniela Golemana, by w drugiej części rozdziału przejść do rozważań nad lękiem określanym jako neoludyzm. Asumpt do tego dały Autorce między innymi poglądy Tadeusza Gadacza.

„O konsensusie czyli obłudzie” mówi rozdział dziesiąty, a przedostatni, jedenasty, odnosi się do wszechobecnej „Obojętności”, zmory naszych czasów, a wręcz epidemii. W tym rozdziale nie zabrakło odniesień do poglądów filozofów i socjologów, jak Fryderyk Nietzsche czy Zygmunt Bauman. Zaprezentowano refleksję po przeprowadzeniu pewnego eksperymentu pedagogicznego wśród studentów pedagogiki drugiego roku zbliżonych wiekiem, płcią oraz zainteresowaniami. Studenci mieli napisać anonimowo wypracowanie, którego temat był bardzo podobny, a jednak zróżnicowany: obojętność jako zło, obojętność jako zło i dobro, obojętność jako dobro. Warto się z tym opisem zapoznać. Autorka zastanawia się w tej części opracowania: „Czy rzeczywiście trzeba w obojętności utonąć? Czy nie jest rzeczą możliwą wydobyć się z pustego szeolu?” (Woronowicz, 2014, s. 168). Lekarstwem na te bóleczki może być zdaniem Autorki edukacja refleksyjna.

Rozprawę kończy rozdział „Nad książkami mądrymi, groźnymi i takimi sobie”. Kiedy czytałam ten rozdział, moje myśli popłynęły do czasów dzieciństwa, gdy to modne było wpisywanie się do pamiętników (czy

ktos o tym jeszcze pamięta?) i przypominałam sobie taki wpis w moim pamiętniku: „Ucz się ucz, bo nauka to potęgi klucz!“. Wszak człowiek uczy się przez całe życie, a człowiek refleksyjny szczególnie. Tylko czy rzeczywiście od wszystkich i wszystkiego trzeba się uczyć, zastanawia się w tym rozdziale W. Woronowicz?

Autorka przygotowała to opracowanie w paradygmacie badań jakościowych, w których dociekanie prawdy wymusza uwzględnianie dwóch aspektów. Pierwszy z nich odnosi się do zaprezentowania tego, co potoczne, codzienne, takie, które nie jest możliwe do zaprezentowania za pomocą liczb, tabel i itp. Drugi aspekt dotyczy natomiast uchwycenia śladów pamięci zdarzeń, przeżyć lub doświadczeń. Autorka tej pracy bardzo trafnie dobrała przykłady zdarzeń z życia codziennego, by wywołać u czytelnika refleksję. Te wszystkie elementy sprawiają, że rozprawa ma wyjątkowy walor poznawczy. Praca została wysoko oceniona przez recenzentów, dlatego warto też posłużyć się ich słowami, zachęcając do zapoznania się z publikacją W. Woronowicz. Fragmenty recenzji zamieszczono na ostatniej stronie okładki książki. Wojciech Kojs zauważa, że Autorka prowadzi „dyskurs nad koniecznymi i radykalnymi zmianami współczesnej edukacji, adekwatnymi do skutków i perspektyw cywilizacyjnych i kulturowych procesów globalizującej się rzeczywistości. Podjęta i rozwijana problematyka posiada bezsporną wartość, wskazującą na istotę procesów edukacyjnych oraz najważniejsze obszary przedmiotu badań pedagogicznych”. Natomiast Ewa Szadzińska uważa, że praca Wandy Woronowicz „jest częścią tetralogii o edukacji refleksyjnej powiązanej z zagadnieniem refleksyjności, które w naukach społecznych i humanistycznych uznawane są za bardzo ważny obszar poznania”. Poza tym podkreśla teoretyczny i praktyczny charakter publikacji.

Publikację opracowano na podstawie wielu źródeł. Ma to swoje odbicie w zamieszczonej bogatej bibliografii, która zawiera opracowania, artykuły z czasopism i zasoby internetowe.

Adresatami książki są pedagodzy, psycholodzy, nauczyciele, terapeuci, kuratorzy, ale i rodzice. Dlatego powinna zainteresować tych wszystkich, którzy wychowanie młodego pokolenia uważają za sprawę priorytetową we współczesnych, trudnych i złożonych czasach.

Pisząc te słowa nieobce są zagadnienia np. koncepcji kształcenia przez praktykę Delli Fish, refleksyjnego praktyka Donalda Schöna czy koncepcja kształcenia nauczycieli Doroty Gołębiak. Rozprawę W. Woronowicz przeczytałam z dużym zainteresowaniem. Sprowokowała mnie do wielu przemyśleń oraz zainspirowała do tego, by jeszcze intensywniej sygnalizować opisane tu zagadnienia w kształceniu studentów pedagogiki, a głównie przyszłych nauczycieli wczesnej edukacji.

Maria Sobieszczyk

Bibliografia

- Wenta K. (2014). Chaos edukacji akademickiej ukierunkowanej na rynek pracy. W: A. Karpińska, W. Wróblewska (red.) *Dydaktyka akademicka – wybrane obszary badawcze*. Warszawa: Wyd. Akademickie Żak.
- Woronowicz W. (1997). *Edukacja refleksyjna*. Słupsk: Wyd. WSP.
- Woronowicz W. (2014). *Inspiracje edukacji refleksyjnej*. Toruń: Wyd. Edukacyjne Akapit.
- www.weakapit.pl, dostęp 15.01.2015.